

मुले व शांतता

जगात जेवढी हिंसा वाढत जाते, तेवढे सामान्य माणसाचे मन अहिंसेकडे झुकायला लागते. जेवढे युद्धांचे ढग सभोवती दाटून येतात, तेवढा शांततेच्या पाऊलखुणा शोधण्याचा ध्यास, सामान्य माणसे घेऊ लागतात. माणसाला मूलतः शांतता हवी असते, याचा प्रत्यय वेळोवेळी येतो.

मेरी जेन पार्क या अमेरिकेतील महिलेला अशीच शांततेची ओढ लागून राहिली आहे. सहा मुलांची आई असलेल्या पार्कबाई या शिक्षणक्षेत्रातल्या असल्यामुळे त्यांनी लहान मुलांसाठी 'शांतते' चा अभ्यासक्रमच करायला घेतला. पती जेरी हेही या कामात सहभागी झाले आणि मग 'लिटल फ्रेंड्स फॉर पीस' ही संस्था, मुलांना शांततेच्या निर्मितीसाठी काय करायचे नि कसे करायचे, याचे मंत्र नि तंत्र, शिकवू लागली. गेली वीस वर्षे हे काम चालू आहे.

सुमारे साडे-तीनशे चौरस फुटांच्या खोलीमध्ये 'शांततागृह' उभे राहिले आहे. त्याचे वर्णन, 'शांतता निर्मितीची प्रयोगशाळा' या शब्दात स्वतः पार्कबाई करतात. प्रयोगशाळेसाठी लागणाऱ्या सर्व सुविधाही इथे सज्ज आहेत. ही प्रयोगशाळा चार हेतूंनी स्थापन केली गेली आहे. एक, मुलांना शांततेचा अनुभव देणे, दोन, शांततेचे प्रयत्न करणाऱ्यांशी मुलांची गाठ घालून देणे, तीन, मुलांना समस्या निवारणाची तंत्रे शिकवणे आणि चार, आपल्या घरात नि आजूबाजूच्या परिसरात शांतता प्रस्थापित करण्याच्या नि राखण्याच्या कामात मुलांना उतरविणे.

मुले शिकतात, गातात, नाचतात ती या छोट्या खोलीत. तिथे असलेल्या 'शांती-टेबला' भोवती बसून मुले भांडणे सोडवितात. स्क्रीनवर मात्र, जागतिक स्तरावर शांततेचा संदेश देणारे, शांतता निर्मितीचे मोठे प्रयत्न केलेले महा-नेते मार्टिन ल्यूथर किंग, डोरोथी डे, अंशाची चरित्रे पाहतात. एका भिंतीवर गांधींचे सुवचन आणि एल् -साल्व्हाडोरमध्ये शांततेच्या प्रयत्नांत हुतात्मा झालेल्या चार महिलांचे फोटो लावले आहेत. आपण कशाकशाची काळजी घेतली पाहिजे याची यादीच, एक भिंतीवर लावली आहे. अखेरीस असेही लिहिले आहे की, 'आमच्या कृती नि उक्ती यांची जबाबदारी आमची आम्हीच पार पाडू.'

स्वतः पार्कबाई, ६ ते १४ वर्षांच्या मुलांसाठी, आठवड्यांतून चार दिवस ४ ते १० मुलांचे छोटे गट करून त्यांचे वर्ग घेतात. दर गुरुवारी रात्री, किशोरवयीन मुलांचा एक अनौपचारिक गट तेथे जमतो. आता तेथेच महिन्यातून एकदा पालकांसाठी- विशेषतः आयांसाठी, वर्ग चालविला जातो. त्यात प्रामुख्याने मुलांना शिकवल्या जाणाऱ्या विविध संकल्पनांचा अनुभव पालकांनाही दिला जातो. तर, इतर वेळी शाळाकॉलेजच्या मोठ्या मुलांसाठी, विशेषतः जे कोणी शांतता शिक्षणात रस घेऊ इच्छितात अशांसाठी सेवांतर्गत प्रशिक्षण दिले जाते. अनौपचारिक शिक्षणपद्धतींचाच वापर इथे केला जातो. शांतीगृहात 'रोल प्ले', किंवा सांघिक खेळ घेतले जातात. महत्वाचा दृष्टिकोण असा की, संघर्ष हा शांतता निर्मितीच्या कार्यातील एक अविभाज्य भाग मानला जातो, संघर्ष हा विषय टाळला जात नाही. मुलांना एकमेकांचे ऐकायला-समजून घ्यायला उद्युक्त केले जाते.

प्रत्येकापुढे विचारार्थ प्रश्न ठेवले जातात ते असे; 'आपल्याला शांतता कशाकशामुळे लाभू शकते?', कशाकशामुळे आपली शांतता हिरावून घेतली जाते ?'

—येथे येणाऱ्या मुलांना अधिक सहनशील बनण्याची संधी क्वचितच मिळते. त्रास देणारा मुलगा, त्रास का देतोय याचा इथे विचार होतो. 'दुसऱ्या मुलाच्या वेदना काय आहेत, कशाने तो त्रासला आहे हे माहित झाले तर मुले त्यावर अधिक प्रेम करू शकतात, माया दाखवू शकतात.' असे पार्कबाईचे अनुभवान्ती मत बनले आहे.

गेली पंधरा वर्षे पार्कबाई, दरवर्षी मुलांचे दोन आठवड्यांचे उन्हाळी वर्ग परिसरातील वस्त्यांमध्ये घेत आहेत. त्यात खरा त्यांचा मुलांशी, त्यांच्या विचारांशी नि भावभावनांशी संबंध आला. पार्कबाई म्हणतात, या वर्गातून कितीतरी मुले माझ्याशी कितीतरी गोष्टी मोकळेपणाने बोलतात. त्यातूनच मला कळले की, "बंदुका, हिंसा, मादकद्रव्ये आणि भीती यांमुळे मुलांची शांतता भंग पावते. मला त्यांना आशेची किरणे दाखवावी लागतात; ही मुले स्वतःच आपल्या परिसरात शांतीसैनिक बनू शकतात हा विश्वास त्यांना द्यावा लागतो; नुसती पोपटपंंची उपयोगी नसते." अशा प्रकारची 'पीस सर्कलस्' ठिकठिकाणी चालावीत, धर्म-संस्थांनीसुद्धा त्यांना हातभार लावावा, असे पार्कबाईचे मत आहे. त्या म्हणतात, 'मला असे ठामपणे वाटते की, आपण कॅथॉलिक्सनी पुढे येऊन असा प्रयत्न केला पाहिजे की शांतता निर्माण ही आपल्या शिक्षणाचाच भाग बनला पाहिजे. कारण, लोक आपल्या दैनंदिन जीवनात शांततेचे भुकेले आहेत ; आणि त्यांना शांततानिर्मिती म्हणजे काय, ती कोण करू शकतं, हेही माहिती आहे. त्यांना हेही माहिती आहे की या शांतीनिर्मितीत जीझस हा प्रथम आहे. "

पार्कबाईंनी अनुभवान्ती दिलेली हा संदेश सर्वच धर्मियांसाठी आहे, असे म्हणायला हरकत नाही.

